

Dalit Women Network (DWN)

Strategic Plan (2023 – 2027)

Our Campaign is to create "a Just and Equitable Society for Dignified Life of Dalit Women"

EXECUTIVE SUMMARY

The Strategic Plan (2023 – 27) provides a summary of Dalit Women Network (DWN)'s history, and the current situation of Dalit women, as well as its vision, mission, goal, objectives, and core values. The vision of DWN is to establish a 'Just and Equitable Society for Dignified Life of Dalit Women'. It includes the contextual analysis, analysis of strengths, weaknesses, opportunities, and threats (SWOT) of the organization, core areas of program interventions, and strategic objectives.

While developing the strategic plan; members, staff and concerned individuals were consulted to discuss on the issues. In the formal and informal consultation meetings held at various stages, it was discussed that caste-based discrimination and untouchability still persisted against Dalit women despite the promulgation of the law against untouchability. An example of caste-based discrimination and untouchability is that non-Dalits do not share food and water with Dalits, pretending that they are fasting, not hungry or unwell. Issues such as intolerance towards inter-caste marriage, trafficking, exploitative labor system, poverty, caste-based discrimination, untouchability and gender-based violence, limited access to justice and public services, lack of economic, social and political opportunities for Dalit women have been mentioned in the strategic plan.

The strategic plan has described the strategic objectives and related activities are mentioned in the strategic plan. Priorities such as awareness raising and advocacy for women's rights; economic empowerment; education and health, immediate relief in emergencies and housing support and institutional development are included to implement for five years. The targets of program components and their results by 2027 has also been included in the plan.

DWN follows a human rights-based approach, alignment with sustainable development goals (SDGs), a people-centric approach and social accountability approach which ultimately places special emphasis on bringing about change at the local level in collaboration with government and civil society actors. Definitions and Institutional framework have been included to implement the strategic plan. The promotion of social activism and volunteerism among Dalit women; capacity building; improving reporting and communication system; management and utilization of local resources and opportunities; and advocacy for integrating Dalit women's perspectives will be paid special attention while implementing the strategic plan. A strategic plan will be implemented with advocacy at the center to ensure human rights and access to justice for Dalit women.

1. INTRODUCTION

Dalit Women Network (DWN) was established in April 2018 as a campaign and it was duly registered on 20 February 2019 at the District Administration Office, Kathmandu to protect the human rights of Dalit women. It has also been affiliated with the Social Welfare Council (SWC). The main interest of the organization is to focus on making the local government responsible and accountable for Dalit women's access to human rights, justice, and development through women empowerment. The organization has built strong relationships with local governments, women's organizations, Dalit organizations, civil society, and other stakeholders at the local level by raising issues related to Dalit women's rights and inclusion.

DWN has contributed to the promotion and protection of the human rights of Dalit women by strengthening the structure of the feminist movement (Dalit women groups, Dalit women human rights defenders, front-line women leaders, and its alliances) at the local level. DWN believes itself as a campaigner to increase access for Dalit women to resources and service delivery, building the capacity of women human rights defenders and women activists, and mobilizing them in an advocacy campaign to prevent caste and gender-based discrimination and promote inclusive local governance from Dalit women's perspective.

We create change by

- Raising public awareness of the realities faced by Dalit Women to foster solidarity and support for ending caste-based discrimination and gender-based violence.
- Facilitating that Dalit women voices and concerns are amplified and heard for the social justice and development of Dalit women.
- Bringing the cases of caste and gender-based human rights violations to the attention of human rights institutions, law enforcement agencies, formal and informal justice actors at the local and national levels.

Vision: Creation of a Just and Equitable Society for Dignified Life of Dalit Women.

Mission: Organize and empower Dalit women and other marginalized women to engage with a right-based women's movement for strengthening their human rights and improving their socio-economic status.

Goal: The main goal of the organization is to empower the community with a special focus on advancing human rights and access to justice and development for Dalit women.

Objectives:

- Increase public awareness and empowerment of women to address the prominent issues of caste-based discrimination and gender-based violence in society and claim rights and inclusiveness for justice and development of Dalit women;
- Enhance entrepreneurship knowledge and skills of Dalits and marginalized women to engage them with enterprises and business activities;

- Organize and empower Dalit women to address the issues and problems of human rights, justice, education, sexual reproductive health, disaster risk reduction, and climate change at the community level;
- Promote inclusive local governance to increase the access of Dalit women to development resources and service delivery.

Values

Rights and Dignity: In accordance with the Universal Declaration of Human Rights and National Laws, we want to work with a human rights-based approach for rights and dignity of Dalit women.

Commitment: We provide a commitment to fight against caste-based discrimination and gender-based violence in society in order to create just and equitable society for all citizens.

Solidarity: We express solidarity with the women's rights movement and processes at the local and national level to promote integrity, accountability, transparency, and respects for rights and dignity of Dalit women.

Participation and Representation: Women from Dalits, marginalized and vulnerable groups, and young people will have important roles in the development and gender justice through their meaningful participation and representation at the decision-making level.

Social Transformation: We believe in the collective action of women's rights organizations, networks, alliances, and other relevant human rights and justice institutions for social transformation in the lives of Dalit women and girls.

2. CONTEXTUAL ANALYSIS

2.1. Context:

Dalit women and girls are subjected to caste and gender-based discrimination, physical, sexual, and psychological abuse, trafficking, child marriage, an accusation of witchcraft, inter-caste marriage, domestic violence, enforced labor, exploitation, and social abuses. They suffer from triple discrimination as oppressed by the so-called high caste people (which equally affects both male and female Dalits), oppressed by the design of the Hindu patriarchal system, and oppressed by Dalit male counterparts. From the direct compulsion to do forced labor, Dalit women are victimized by labor exploitation, enforced marriage, trafficking, and untouchability practice. They are also asked to perform casual and irregular jobs with little or no wages due to the existence of an exploitative labor system in Nepali society.

Dalit women are discriminated against in public places when they are going to purchase daily food items from grocery shops, non-Dalits do not allow them even to touch crates of milk. They are not allowed to enter into temples for worshipping and are also discriminated against to provide government services and entitlement in an equitable and faster way. The Government of Nepal has placed caste-based discrimination and untouchability, gender-based violence in general, and violence against women in particular high on its policy agenda. The Caste-based Discrimination and Untouchability (Offense and Punishment) Act 2011 acknowledges the principle that each person is equal in terms of

rights and human dignity. However, Dalit women remain deprived of human rights in society, and continue to suffer from untouchability, social exclusion, marginalization, and economic exploitation. Local government and law enforcement agencies are seemed reluctant to recognize and effectively implement the caste-based discrimination and untouchability Offense and Punishment Act as illegal practice under the legal framework.

Over the four years, DWN has experienced the limitations, constraints, and opportunities to organize and empower Dalit women against caste-based discrimination and gender-based violence at the local level. The current interventions of the organization are awareness raising and advocacy to fight caste discrimination and gender-based violence against Dalit women, Dalit children education, and modernization of traditional occupation. The recent achievement of the organization is that the capacity of Dalit women developed through training, orientation, meeting, guidance and coaching. Local government has been advocated to be responsive and accountable for the effective implementation of existing policies and programs in favor of Dalit women and Dalit community. As a feminist movement organization, DWN intensely mobilize women activists from Dalit and non-Dalit community to fight caste-based discrimination and gender-based violence. Its campaigns are focused to provide fair justice for Dalit women who are victimized from discrimination and violence.

Dalit women have been organized and empowered to claim their rights, entitlements, and justice in the coordination and cooperation of local government, law enforcement agencies, policymakers, and civil society actors at the local and national levels. The systemic and structural barriers that continue to perpetuate caste-based discrimination and gender-based violence for Dalit women will be addressed at the community level. The people who discriminate and show inhumane behavior against Dalit women has legally been oriented to follow the rule of law without practicing any discrimination and untouchability. As a result of our advocacy efforts at the local level, Dalit women are able to grab local resources from the local government. To this way, Dalit women will have been organized to throw out the stigmatization that leads to labor exploitation, discrimination and injustice.

2.2. Strength, Weakness, Opportunity and Threat (SWOT)

2.2.1. Strengths:

- Active Dalit women activists at the community level
- Plan and policies are in place
- Committed members and volunteers
- Office established in Kirtipur
- Well defined role and responsibilities of management, executive committee, and general assembly
- Networking and relations with civil society organization at the local and national level
- Recognized as Dalit women and women rights organization at the local level

2.2.2. Weakness:

- Lack of infrastructure, furniture, equipment, and technology
- Staff mobilization and continuity
- Gaps in a wider range of communication
- Lack of capacity in the area of fund raising
- Gaps in coordination and linkage with government, donors and development partners

2.2.3. Opportunities:

- Three tiers of government
- Partnership opportunities with the local, provincial, and federal government to implement preventive law against caste-based discrimination and gender-based violence
- Opportunity to make partnerships with donors and development organizations
- Need to address the issues and problems of Dalit women and Dalit community
- Civic engagement on policy advocacy for resolving the cases of caste and gender victims and survivors
- Increased access to information, technology and knowledge management
- Collaboration with national, regional and international civil society organization

2.2.4. Threats:

- Making members, staff, and volunteers committed and dedicated to achieving the objectives
- Negative perception of non-Dalits on the issues of Dalit women and Dalit community
- High expectation with the organization from Dalit and marginalized women
- Inadequate and limited resources
- Lack of women rights and human rights experts in Dalit community
- Shrinking space of civil society organizations in Nepal
- Hierarchical social structure, caste-based discrimination and untouchability

3. RATIONALE FOR THE DEVELOPMENT OF STRATEGIC PLAN (2023-2027)

Since its establishment, DWN has endeavored to develop a strategic plan to spearhead its energy and to garner external support toward realizing its mission of "organizing and empowering Dalit women and other marginalized women for strengthening their human rights and improving socio-economic status". DWN should have its strategy to prioritize issues, effectively allocate resources, and align stakeholders and target groups in achieving its goals and objectives in the changed context. Therefore, Strategic Plan (2023 - 2027) has been formulated as a leading document for planning, implementation, monitoring, and evaluation of its activities to bring the Dalit women's movement in right track with guidance. In addition to this, based on its engagement, learning, and challenges, DWN has been encountering a number of emerging problems on caste-based discrimination and gender-based violence faced by Dalit women that were not adequately incorporated by the previous program and activities.

4. STRATEGIC PLANNING AND IMPLEMENTATION PROCESS

The strategic planning process started with the decision of the Executive Committee in March 2023. There were a series of formal and informal consultation meetings were held with members, staffs and concerned individuals to develop the strategic plan. Some consultations with executive committee members were to collect issues and discuss strategic priorities and objectives. The draft strategic plan was rigorously discussed among the board and staff members. The feedback of members and staff were also incorporated in the final version of the plan. Financial support was provided by TEWA to prepare this five-years strategic plan. The strategic plan comes into implementation after the approval of DWN's Executive Committee. The management committee circulates the strategic plan with its members and staffs for effective implementation. The orientation sessions will be organized for its members and staffs to clarify the issues and concerns. This strategic plan is subject to review and revise in accordance with the changed context if the DWN policy-making body realizes the need for change.

5. CORE AREAS OF PROGRAM INTERVENTION

Following wide consultation with Dalit women activists, women leaders, Dalit women group members, local government, and other concerned stakeholders as well as an extensive organizational development process carried out, DWN has decided to focus on five core areas of program intervention over the five years from 2023 - 2027. The program will be implemented to maximize the impact and bring meaningful change in the life of Dalit women based on the strengths and the capacity of the organization. The core areas of program intervention chosen are:

- 1. Awareness Raising and Advocacy for Women's Rights**
- 2. Economic Empowerment**
- 3. Education and Health**
- 4. Immediate Relief in Emergencies and Housing Support**
- 5. Institutional Development**

5.1. Strategic Objectives:

The overarching objective of the organization is to initiate local actions through consistent advocacy, information sharing, and engagement with right holders and duty bearers to raise and address the issues of caste-based discrimination and gender-based violence for strengthening human rights, access to justice, and the development of Dalit women. The engagement and commitment of Dalit women will provide solidarity and a platform to fight for their rights at the local level.

It is also a long-term ambition of DWN to work towards strengthening human rights, justice, and development opportunities of Dalit women within the five core areas of program interventions that focus on the 2023 – 2027 five years' strategic plan. In accordance with this, the following five strategic objectives.

Strategic Objective 1 (SO1): Dalit women are able to increase their awareness level and advocacy against caste-based discrimination and gender-based violence.

Strategic Objective 2 (SO2): Women and youths from Dalits and marginalized groups are engaged in enterprises and business activities to create economic opportunities and self-employment.

Strategic Objective 3 (SO3): Access to inclusive and quality education has ensured for children and awareness increased on reproductive health of women and adolescent girls from Dalits and marginalized groups.

Strategic Objective 4 (SO4): The immediate emergency relief has provided to women and other people affected by disasters and also housing support to vulnerable households.

Strategic Objective 5 (SO5): Program and organizational activities are implemented smoothly and effectively through the process of institutional development.

5.2. Targets of Program Components and their Results by 2027

5.2.1. Awareness Raising and Advocacy for Women's Rights

- Locally elected women, Dalit women activists, women human rights defenders, and women group leaders have oriented with legal empowerment and legal treatment to prevent caste-based discrimination and gender-based violence against Dalit women.
- Advocacy and leadership capacity of Dalit women leaders and women activists built to claim their rights, justice, and development opportunities.
- Elected Dalit women, women human rights defenders, and Dalit women activists have made legally empowered to claim rights and fair justice.
- Cooperation promoted between Dalit and non-Dalits, women and men to fight against caste-based discrimination and gender-based violence.
- Dialogues and interactions, including strong coordination and linkage, have been made with the local judicial committees, elected representatives, and intellectuals to implement laws and policies for ending caste-based discrimination and gender-based violence against Dalit women.
- The vigilance and watch dog committee formed and mobilized for rights and social justice of Dalit women at the local level.
- The meaningful and dignified participation of Dalit women have made ensured for their equal rights and opportunities with the leadership position at the local structures and mechanism.
- Dalit women are actively engaging with mainstream local and national networks for the achievement of SDG 5 on Gender Equality.
- All DWN's work is mainstreamed to engage men and youth as key actors in its feminist movement.

5.2.2. Economic Empowerment:

- Dalit traditional occupations have been made modernized through knowledge, skills, and investment for enterprise development and business.

- Entrepreneurship development of Dalits and marginalized women enhanced for the creation of self-employment through vocational and entrepreneurship training on shoe-making and tailoring, Dhaka weaving, sanitizer, toilet cleaner, phenyl, liquid soap-making and other feasible enterprise and business activities.
- Dalits and marginalized women have been joined with groups and cooperatives for enterprise and business development.
- The market center established for selling shoes, clothes and other enterprise products.
- Women and youth have oriented with marketing and finance to generate self-employment opportunity.
- Coordination and linkage has established with local government, financial, and business organizations to support enterprise and businesses of Dalits and marginalized women.

5.2.3. Education and Health:

- Education Materials (book, notebook, pen, school bag, shoes, uniform) have been provided for school-going children from Dalits and marginalized groups to continue their school education.
- Three-month bridge course conducted for students who attended the SEE exam to further study and develop their future careers.
- Tutorial classes have conducted for Dalits and marginalized children.
- Coordination and linkage has been made with the local government for the scholarship of Dalit children and advocacy for Dalit children-friendly policies and programs to ensure their inclusive and quality education.
- Awareness-raising activities conducted on health and sanitation for Dalit women and girls.
- Reusable sanitary pad making and reproductive health training provided for women and adolescent girls from Dalits and marginalized groups.

5.2.4. Immediate Relief in Emergencies and Housing Support:

- Psychosocial counseling training and orientation conducted for Dalits and marginalized women affected by psychosocial problems in disasters.
- Health and hygiene kits (masks, sanitizer, soap, sanitary pad, pulse oximeter, etc.) distributed for women from Dalits and other marginalized groups to minimize health risks in the context of pandemic diseases and other disasters.
- A package of food items (rice, pulse/beans, cooking oil, salt, sugar, etc.) distributed for households of low-income most vulnerable people (daily wage workers), pregnant women, lactating mothers, and people living with disabilities and chronic diseases in the time of disasters.
- Tailoring and shoe-making machines distributed for Dalit women to promote and set up their occupation as an enterprise and business development in the economic crisis of disasters.
- Coordination and linkage have been established with government and relevant stakeholders for housing support of vulnerable Dalit households.
- Community awareness has been increased to reduce the negative effect of a disaster on the lives of people.

- The community structures and governance strengthened for better preparedness and response of the disasters at the level of local government.

5.2.5. Institutional Development:

- The organizational policies and operational procedures have been formulated for the implementation of the program and projects from programmatic and financial aspects.
- The organization's members and volunteers have been oriented and mentored with the formulation of strategy, policies, guidelines, planning, management, and program delivery.
- The capacity of members, staff, and volunteers has been developed.
- The activism and volunteerism of Dalit women have been promoted in the feminist movement to run the organization in the long term.

6. APPROACH

DWN approach ultimately aims to cause change at the local level through collaboration with government and civil society actors as follows:

Human Rights-based Approach: Our working approach is based on a human rights-based approach. It adheres to the vision, mission, goals, objectives, and values set out above. The overarching goal of DWN is to strengthen human rights and access to justice for Dalit women in Nepal. The human rights-based approach will be further grounded on the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights, without any discrimination and violence for Dalit women.

Alignment with Sustainable Development Goals (SDGs): The DWN's strategic plan for 2023-2027 will strongly be aligned with the approach of localizing the Sustainable Development Goals (SDGs) – 2030 Agenda.

People-centric Approach: The working modality of the organization is based on people-centric (people to people) approach. We work with community awareness raising and advocacy activities in human rights, access to justice, economic empowerment, education and health, emergencies, housing support, and organization development in order to bring changes in the lives of women from Dalits and marginalized groups. The past experiences have shown that it is an effective means to reach out women from Dalits and mostly marginalized groups to address their issues, needs, and interest with their active participation.

Social Accountability Approach: DWN will contribute to enhancing demands for social accountability of government and other duty-bearers to meet obligations of human rights of Dalit women to make their voices heard and claim their rights. DWN will monitor and evaluate the strategic objectives in a systematic way from the perspective of social accountability to make right holders and duty-bearers responsive and accountable for the human rights and justice of women and girls.

7. CROSS-CUTTING PRIORITIES

Gender Equality and Social Inclusion (GESI), youth participation, evidence generation, environment and climate change, and conflict transformation will be cross-cutting priorities of the organization to mainstream. DWN integrates these priorities appropriately across its programs and projects. DWN will adopt best practices, and will develop tools and methods to embed better practices on cross-cutting priorities throughout the project cycle.

8. HUMAN RESOURCES

The human resource consists of all board members, general members, staff, volunteers, working committees, and offices whenever it is required. The performance of individual board members and staffs shall be linked with the strategic objectives of the strategic plan. At the outset of the year, the staffs shall be required to stipulate their performance goals in line with the strategic objectives of the strategic plan and while conducting half-yearly or annual performance appraisals, the respective staff member shall update on the results/progress against the performance goals related with the strategic objectives. The line managers will be responsible to make comments and suggestions for improvement in the results.

9. FINANCIAL RESOURCE

Funds are crucial to materialize the objectives of this Strategic Plan. DWN shall develop a fundraising strategy to achieve the results stipulated in this Strategic Plan. In addition to the development partners and donors; fund raising and resource mobilization strategy shall explore possibilities of receiving funds from federal, provincial, and local governments, corporate social responsibility (CSR), or other funding from the private sector, channeling individual contributions, collaboration with cooperatives and sponsorships.

10. OPERATIONAL PLANNING, MONITORING AND EVALUATION

DWN operationalizes its strategic plan through an annual action plan. The action plan for subsequent years will be developed based on the annual review and lessons learned. DWN will strengthen its existing monitoring and evaluation system, and make it result-based. The resulting framework will be developed as a dynamic tool, and its annual targets will be updated annually. A detailed M & E plan aligning with the result framework will be developed. The quality baseline of each key result indicators will be established and updated at the beginning.

The Program Coordinator will oversee and coordinate the M & E activities. In every quarter, the Executive Committee shall hold an internal review of the Strategic Plan. An M & E focal person will be responsible for the operation of the M & E system including data management and learning documentation. The Plan will be treated as a living document and necessary updates on it shall be done in every six months' time.

M & E system integrates program accountability and community accountability. The feedback mechanism will be improved, and used for corrective measures and program decisions. The documentation of lessons learned and good practices is also a priority of the M & E process. A mid-term assessment will be carried out at the end quarter of the

third year of the strategic plan. A final evaluation shall be conducted by an independent evaluator at the end of 2027.

11. RISKS AND MITIGATION MEASURES

The political instability, unpredictable disaster impact, technical capacity constraints of project offices, the funding gap for diverse interventions, and potential provincial and local legislations for shrinking space of civil society are possible risks for the successful implementation of the strategic plan.

The Executive Committee will provide guardianship, and the senior management will be collectively responsible for risk management. DWN will develop and institutionalize a risk management system by assessing internal and external risks on regular basis, and devising mitigation strategies accordingly. There will be a risk register exercise at least annually at organizational level. The risk management will also be priority in project cycle management.

Annex 1: Definitions

The term “caste-based discrimination and gender-based violence” as used in this strategy document is meant to include discrimination and violence based on caste, based on work and descent, and based on gender. The term “Dalit women” refers to members of communities formerly considered to be so-called “untouchable” in the caste system. The term "caste and gender discrimination" will encompass women from Dalits and other marginalized groups suffering from similar forms of discrimination on the basis of work, descent, ethnicity and gender orientation.

Caste-based discrimination and gender-based violence continue to involve massive violations of the civil, political, economic, social, and cultural rights of Dalit women. Dalit women are particularly at risk of severe rights violations, including violence, economic exploitation, and sexual abuse, as they suffer the compounded effects of caste-based discrimination and gender-based violence. Those at the bottom of the system have been forced to do the dirtiest and most hazardous jobs and are also subjected to remain in modern slavery. Due to exclusion practiced by both state and non-state actors, Dalit women also have limited access to rights, resources, and services for their political participation and development opportunities.

Annex 2: Institutional Framework

General Assembly:

- Selection of leadership of executive committee through election
- Guidance for strategic direction and program planning
- Policies, plans, programs, and statutory responsibility
- Performance review and guidelines for better performance

Executive Committee:

- Ensuring proper implementation of policy, plans, and programs
- Amendment of policies, plans and programs when required

- Oversight of overall implementation of strategic priorities and plan
- Engagement with local and national level issues of Dalit and other marginalized women
- Delegation of authorities to management committee when it is required
- Fund raising, leadership and organizational development

The Chairperson:

- Strategic guidance to the executive committee and management team
- Engagement in policy and program planning
- Coordination and networking with national actors and international donors
- Monitor the program implementation and organizational performance

Secretary/Program Coordinator:

- Fundraising and strategic guidance to program and project implementation
- Ensuring the proper implementation of the strategic plan
- Lead to develop program and project
- Coordination and linkage with government, donors and development partners for possibilities in resource tapping
- Program strengthening and institutional development
- Monitoring and supervision of staffs, volunteers and mechanisms

दलित महिला सञ्जाल

रणनीतिक योजना (२०२३ - २०२७)

“दलित महिलाको सम्मानित जीवनका लागि न्यायिक तथा समतामूलक समाज निर्माण” हाम्रो अभियान

कार्यकारी सारांश

रणनीतिक योजना (२०२३ - २७) ले दलित महिला सञ्जालको इतिहास, र दलित महिलाहरूको वर्तमान अवस्थाको साथसाथै यसको परिकल्पना, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य र मूल्यमान्यताहरूको सारांश प्रदान गर्दछ। दलित महिला सञ्जालको परिकल्पना “दलित महिलाहरूको सम्मानजनक जीवनको लागि न्यायपूर्ण र समतामूलक समाज” निर्माण हो। यसले सान्दर्भिकता विश्लेषण, संस्थाको सबल, कमजोर, अवसर, र चुनौतीहरूको विश्लेषण, कार्यक्रमका मुख्य क्षेत्रहरू, र रणनीतिक उद्देश्यहरूलाई स्पष्ट पारेको छ।

रणनीतिक योजना निर्माण गर्दा सदस्यहरू, कर्मचारीहरू र सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग छलफल र परामर्श गरिएको थियो। विभिन्न चरणमा भएका औपचारिक र अनौपचारिक परामर्श बैठकहरूमा छुवाछुत विरुद्धको कानून जारी भए पनि दलित महिलाहरू विरुद्ध जातीय भेदभाव र छुवाछुत अभै कायम रहेको कुरालाई छलफल गरिएको थियो। जातीय भेदभाव र छुवाछुतको ज्वलन्त उदाहरण गैरदलितहरूले उपवास बसेको, भोक लागेको वा स्वस्थ नभएको बहाना गर्दै दलितहरूसँगै खाना र पानी पिउँदैनन् भन्ने हो। अन्तरजातीय विवाहप्रति असहिष्णुता, बेचबिखन, शोषणकारी श्रम व्यवस्था, गरिबी, जातीय विभेद, छुवाछुत र लैङ्गिक हिंसा, न्याय र सार्वजनिक सेवामा सीमित पहुँच, दलित महिलाका लागि आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक अवसरको अभाव जस्ता समस्याहरू प्रमुख चिन्ताको रूपमा रणनीतिक योजनामा उठाईएको छ।

रणनीतिक योजनामा रणनीतिक उद्देश्य र सम्बन्धित गतिविधिहरूको उल्लेख गरिएको छ। पाँच वर्षका लागि महिला अधिकारको लागि चेतना अभिवृद्धि र पैरवीकालत; आर्थिक सशक्तिकरण; शिक्षा र स्वास्थ्य, आपतकालिन अवस्थामा तत्काल राहत तथा आवास सहयोग र संस्थागत विकास जस्ता प्राथमिकताहरू समावेश गरिएका छन्। यस पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा सन् २०२७ सम्मका कार्यक्रमका विषयगत क्षेत्रका लक्ष्य र नतिजाहरू समावेश गरिएका छन्।

संस्थाले मानव अधिकारमा आधारित दृष्टिकोण, दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग पङ्क्तिबद्धता, जनता केन्द्रित दृष्टिकोण र सामाजिक उत्तरदायित्वको दृष्टिकोणलाई पछ्याएको छ, जसले अन्ततः सरकार र नागरिक समाजका कर्ताहरूसँगको सहकार्यमा स्थानीय तहमा परिवर्तन ल्याउन विशेष जोड दिएको छ। रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि परिभाषा र संस्थागत रूपरेखालाई समावेश गरिएको छ। दलित महिलाहरूमा सामाजिक सक्रियता र स्वयम्सेवाको प्रवर्द्धन; क्षमता अभिवृद्धि; रिपोर्टिङ र संचार प्रणाली सुधार; स्थानीय स्रोतको व्यवस्थापन र उपयोगलाई रणनीतिक योजनालाई कार्यान्वयन गर्दा विशेष ध्यान दिइने छ। दलित महिलाको मानवअधिकार र न्यायमा पहुँच पुऱ्याउन पैरवीलाई केन्द्र विन्दुमा राखेर रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा आउनेछ।

१. परिचय

दलित महिला मानवअधिकारको रक्षाको लागि अभियानको रूपमा अप्रिल २०१८ मा कीर्तिपुरमा दलित महिला सञ्जाल स्थापना भई यसलाई २० फेब्रुवरी २०१९ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, काठमाडौंमा विधिवत रूपमा दर्ता गरिएको थियो । यो समाज कल्याण परिषद्सँग पनि आवद्ध भएको छ । महिला सशक्तिकरण मार्फत दलित महिलाको मानव अधिकार, न्याय र विकासमा पहुँचका लागि स्थानीय सरकारलाई उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन विशेष ध्यान केन्द्रित गर्नु संस्थाको मुख्य चासो रहेको छ । संस्थाले दलित महिलाको अधिकार र समावेशीकरणका लागि सम्बन्धित मुद्दाहरू उठाउन गरी स्थानीय सरकार, महिला संघसंस्था, दलित संघसंस्था, नागरिक समाज र स्थानीय तहका अन्य सरोकारवालाहरूसँग बलियो सम्बन्ध बनाएको छ ।

दलित महिला सञ्जालले स्थानीय तहमा नारीवादी आन्दोलन (दलित महिला समूह, दलित महिला मानव अधिकार रक्षक, अग्रपंक्तिमा रहेका महिला नेताहरू र यसका गठबन्धनहरू) को संरचनालाई सुदृढ गर्दै दलित महिला मानवअधिकारको प्रवर्द्धन र संरक्षणमा योगदान पुऱ्याईरहेको छ । दलित महिलाहरूको स्रोत र सेवा प्रवाहमा पहुँच बढाउन, महिला मानवअधिकार रक्षकहरू र महिला कार्यकर्ताहरूको क्षमता निर्माण गर्न र जातीय र लैङ्गिक भेदभाव रोक्न र समावेशी स्थानीय शासन प्रवर्द्धन गर्न पैरवी अभियानमा उनीहरूलाई परिचालन गर्ने अभियानकर्ताको रूपमा काम गर्ने संस्था भनी दलित महिला सञ्जालले आफूलाई विश्वास गर्दछ ।

हामी निम्न अनुसार परिवर्तन सिर्जना गर्छौं :

- जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसाको अन्त्यका लागि एकता र समर्थन जुटाउँदै दलित महिलाहरूले सामना गरेका वास्तविक समस्याहरू समाधान गर्न जनचेतना जगाउने ।
- दलित महिलाको सामाजिक न्याय र विकासको लागि दलित महिलाको आवाज र सरोकारका विषयलाई सुन्न र सम्बोधनका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- जातीय र लैङ्गिकतामा आधारित मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूलाई कारवाही गर्न स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरका मानवअधिकार संस्थाहरू, कानून प्रवर्तन निकायहरू, औपचारिक र अनौपचारिक न्यायकर्मीहरूको ध्यानाकर्षण गराउने ।

परिकल्पना : दलित महिलाहरूको सम्मानजनक जीवनको लागि न्यायपूर्ण र समतामूलक समाजको निर्माण

ध्येय : दलित महिला र अन्य सीमान्तकृत महिलाहरूलाई उनीहरूको मानवअधिकार सुदृढ र उनीहरूको सामाजिक-आर्थिक स्थिति सुधार गर्न अधिकारमा आधारित महिला आन्दोलनमा संलग्न हुन संगठित र सशक्तिकरण गर्ने ।

लक्ष्य : संस्थाको मुख्य लक्ष्य दलित महिलाहरूको लागि मानव अधिकार र न्यायमा पहुँच र विकासमा विशेष ध्यान केन्द्रित गरी समुदायलाई सशक्त बनाउनु हो ।

उद्देश्यहरू :

- समाजमा विद्यमान जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसाका प्रमुख मुद्दाहरूलाई सम्बोधन र दलित महिलाहरूको न्याय र विकासको लागि अधिकार र समावेशीताको दावी गर्न जनचेतना अभिवृद्धि र महिलालाई सशक्तिकरण गर्ने;
- दलित र सीमान्तकृत समूहका महिला र युवाहरूलाई आर्थिक अवसर र स्वरोजगार सिर्जना गर्न उद्यम र व्यापारिक गतिविधिहरूमा संलग्न गराउने;
- मानव अधिकार, न्याय, शिक्षा, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तनका सवाल र समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न दलित महिलाहरूलाई सामुदायिक तहमा संगठित र सशक्तिकरण गर्ने;
- विकास स्रोत र सेवा प्रवाहमा दलित महिलाको पहुँच बढाउन समावेशी स्थानीय शासनको प्रवर्द्धन गर्ने ।

मूल्य मान्यताहरू

अधिकार र मर्यादा : मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र र राष्ट्रिय कानून बमोजिम दलित महिलाको अधिकार र मर्यादाका लागि हामी मानवअधिकारमा आधारित दृष्टिकोणका साथ काम गर्न चाहन्छौं ।

प्रतिबद्धता : हामी सबै नागरिकका लागि न्यायपूर्ण र समतामूलक समाज निर्माण गर्न समाजमा हुने जातीय भेदभाव र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसाविरुद्ध लड्ने प्रतिबद्धता प्रदान गर्छौं ।

ऐक्यबद्धता : हामी दलित महिलाहरूको अधिकार र मर्यादाको अखण्डता, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र सम्मान प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरमा महिला अधिकार आन्दोलन र प्रक्रियाहरूसँग ऐक्यबद्धता व्यक्त गर्दछौं ।

सहभागिता र प्रतिनिधित्व : दलित, सीमान्तकृत र जोखिममा परेका समूहका महिला र युवाहरूले निर्णय प्रक्रियामा सार्थक सहभागिता र प्रतिनिधित्वले विकास र लैङ्गिक न्यायमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ ।

सामाजिक रूपान्तरण : हामी दलित महिला र बालिकाहरूको जीवनमा सामाजिक रूपान्तरणको लागि महिला अधिकारका संघसंस्थाहरू, सञ्जालहरू, गठबन्धनहरू र अन्य सान्दर्भिक मानवअधिकार र न्याय क्षेत्रमा का मगर्ने संस्थाहरूको सामूहिक कार्यमा विश्वास गर्छौं ।

२. प्रासंगिक विश्लेषण

२.१.सन्दर्भ :

दलित महिला तथा बालिकाहरू जातीय र लैङ्गिक भेदभाव, शारीरिक यातना, यौन तथा मनोवैज्ञानिक दुर्व्यवहार, बेचबिखन, बालविवाह, बोक्सीको आरोप, अन्तरजातीय विवाह, घरेलु हिंसा, जबरजस्ती श्रम, आर्थिक शोषण र सामाजिक दुर्व्यवहारको सिकार भएका छन् । हिन्दू पितृसत्तात्मक व्यवस्थाको बलमा तथाकथित उच्च जाति, दलित पुरुष समकक्षी र आर्थिक कारणले गरी दलित महिलाहरूलाई तेहोरो शोषण र उत्पीडनमा पारिएको छ । जबरजस्ती श्रम गर्ने बाध्यतादेखि श्रम शोषण, शारीरिक शोषण, जबरजस्ती विवाह, अन्तरजातीय विवाह, बेचबिखन र छुवाछुत प्रथाबाट दलित महिला पीडित हुँदै आएका छन् । नेपाली समाजमा शोषणकारी श्रम प्रणालीको अस्तित्वका कारण दलित महिलाहरूलाई थोरै वा विना ज्याला आकस्मिक र अनियमित काम गर्न पनि बाध्य पारिन्छ ।

किराना पसलबाट दैनिक उपभोग्य वस्तु किन्न जाँदा सार्वजनिक स्थानमा दलित महिलामाथि भेदभाव हुने गरेको छ, गैरदलितले उनीहरूलाई दूधको टोकरी समेत छुन दिँदैनन् । उनीहरूलाई मन्दिरमा पूजाआजाका लागि प्रवेश गर्न दिइँदैन साथै सरकारी सेवा र अधिकार न्यायोचित तवर र छिटो छरितो तरीकाले उपलब्ध गराउन पनि भेदभाव गरिन्छ । नेपाल सरकारले जातीय भेदभाव र छुवाछुत, लैङ्गिक हिंसा र विशेषगरी महिला माथि हुने हिंसालाई रोकथाम गर्न आफ्नो नीति तथा कानूनमा उच्च स्थानमा राखेको छ । जातीय भेदभाव र अन्य सामाजिक छुवाछुत (कसुर र सजाय) ऐन २०११ ले प्रत्येक व्यक्ति मानव अधिकार र मर्यादाको दृष्टिले समान हुन्छ भन्ने सिद्धान्तलाई स्वीकार गरेको छ । तर, दलित महिलाहरू समाजमा मानवअधिकारबाट वञ्चित छन् र छुवाछुत, सामाजिक बहिष्करण, सीमान्तीकरण र आर्थिक शोषणबाट पीडित भई रहनु परेको छ । जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत कसुर तथा सजाय ऐनलाई कानुनी दायराभित्रको गैरकानुनी प्रचलनका रूपमा मान्यता दिन र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकार र कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरू उदासीन देखिन्छन् ।

चार वर्षको अवधिमा दलित महिला सञ्जालले स्थानीय तहमा जातीय भेदभाव र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विरुद्ध दलित महिलाहरूलाई संगठित र सशक्तिकरण गर्दै सीमितता, बाधा र अवसरहरूको अनुभव गरेको छ । संस्थाको हालका हस्तक्षेपहरू दलित महिलाहरू विरुद्ध गरिने जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध लड्न संगठित गर्ने, दलित बालबालिकाको शिक्षा, र परम्परागत पेशाको आधुनिकीकरणको लागि जागरूकता र पैरवी रहेका छन् । तालिम, अभिमुखीकरण, भेटघाट, मार्गदर्शन र कोचिडबाट दलित महिलाको क्षमता विकास संस्थाको पछिल्लो उपलब्धि हो । दलित महिला र दलित समुदायको हितमा विद्यमान नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय सरकारलाई उत्तरदायी र जवाफदेही बन्न पैरवी गरिएको छ । नारीवादी आन्दोलन संगठनको रूपमा दलित र गैर-दलित समुदायका महिला कार्यकर्ताहरूलाई जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध लड्न तीव्र रूपमा परिचालन दलित महिला सञ्जालले गर्दछ । यसका अभियानहरू भेदभाव र हिंसाबाट पीडित दलित महिलाहरूलाई निष्पक्ष न्याय प्रदान गर्न केन्द्रित छन् ।

स्थानीय सरकार, कानून प्रवर्तन निकाय, नीति निर्माता र नागरिक समाजका अभियन्ताहरूको समन्वय र सहकार्यमा दलित महिलाहरूलाई आफ्नो हक, अधिकार र न्याय दाबी गर्न संगठित र सशक्त बनाइएको छ । दलित महिलाहरूका लागि जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसालाई निरन्तरता दिने प्रणालीगत र संरचनात्मक अवरोधहरूलाई समुदाय स्तरमा सम्बोधन गर्न संस्था प्रयासरत छ । दलित महिलामाथि भेदभाव गर्ने र अमानवीय व्यवहार गर्ने व्यक्तिलाई कुनै पनि भेदभाव र छुवाछुत नगरी कानुनी शासनको पालना गर्न कानुनी रूपमा सचेत गराइएको छ । स्थानीय तहमा हाम्रो वकालत प्रयासको फलस्वरूप, दलित महिलाहरूले स्थानीय सरकारबाट स्थानीय स्रोत प्राप्त गर्न सक्षम भएका छन् । यसरी श्रम शोषण, भेदभाव र अन्याय निम्त्याउने कलंक हटाउन दलित महिलालाई संगठित गरिएको छ ।

२.२. सवल, कमजोरी, अवसर र चुनौती

२.२.१. सवल पक्ष :

- सामुदायिक स्तरमा सक्रिय दलित महिला कार्यकर्ताहरू
- योजना र नीतिहरू बनिरहेका छन्

- प्रतिबद्ध सदस्यहरू र स्वयंसेवकहरू
- कीर्तिपुरमा कार्यालय स्थापना
- व्यवस्थापन, कार्यकारी समिति र साधारण सभाको भूमिका र जिम्मेवारीहरू परिभाषित
- स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरमा नागरिक समाजका संस्थासँग सञ्जाल र सम्बन्ध विस्तार
- स्थानीय तहमा दलित महिला र महिला अधिकार संस्थाको रूपमा मान्यता प्राप्त

२.२.२. कमजोर पक्ष :

- पूर्वाधार, फर्निचर, उपकरण र प्रविधिको अभाव
- कर्मचारी परिचालन र निरन्तरतामा समस्या
- सञ्चारको फराकिलो दायरामा खाडल
- कोष जुटाउने र अभिवृद्धि क्षेत्रमा क्षमताको कमी
- सरकार, दाता र विकास साभेदारहरूसँग समन्वय र सम्बन्धमा कमी

२.२.३. अवसरहरू :

- तीन तहको सरकार
- जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध कानून लागू गर्न स्थानीय, प्रादेशिक र संघीय सरकारसँग साभेदारीका अवसरहरू
- दाता र विकास संस्थाहरूसँग साभेदारी गर्ने अवसर
- दलित महिला र दलित समुदायका सवाल र समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न आवश्यक छ
- जात र लिङ्गका आधारमा गरिने उत्पीडन, हिंसा र पीडितका मुद्दाहरू समाधानका लागि नीति पौरवीमा नागरिक संलग्नता
- सूचना, प्रविधि र ज्ञान व्यवस्थापनमा पहुँच वृद्धि
- राष्ट्रिय, क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक समाजका संस्थासँग सहकार्य

२.२.४. चुनौतीहरू :

- सदस्यहरू, कर्मचारीहरू, र स्वयंसेवकहरूलाई उद्देश्य प्राप्त गर्न प्रतिबद्ध र समर्पित गराउन
- दलित महिला र दलित समुदायका मुद्दाहरूमा गैर-दलितहरूको नकारात्मक धारणा
- दलित र सीमान्तकृत महिलाहरूबाट संस्थासँग उच्च अपेक्षा
- अपर्याप्त र सीमित स्रोतहरू
- दलित समुदायमा महिला अधिकार र मानवअधिकार विशेषज्ञहरूको अभाव
- नेपालमा नागरिक समाजका संस्थाहरूको स्थान संकुचित
- पदानुक्रमित सामाजिक संरचना, जातीय भेदभाव र छुवाछुत

३. रणनीतिक योजना (२०२३-२०२७) विकासको औचित्य

आफ्नो स्थापना भएदेखि नै, दलित महिला सञ्जालले उर्जाशील नेतृत्व गर्दै “दलित महिला र अन्य सीमान्तकृत महिलाहरूलाई उनीहरूको मानव अधिकार सुदृढ गर्न र सामाजिक-आर्थिक स्थिति सुधार गर्न संगठित र सशक्तिकरण” को उद्देश्यलाई साकार पार्न बाह्य समर्थन जुटाउने रणनीतिक योजना विकास गर्ने प्रयास गर्दै आईरहेको छ। दलित महिलाका मुद्दाहरूलाई प्राथमिकता दिने, स्रोतहरू प्रभावकारी रूपमा बाँडफाँड गर्ने, र बदलिएको सन्दर्भमा आफ्ना लक्ष्य र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न सरोकारवाला र लक्षित समूहहरूलाई पडिक्तबद्ध गर्ने संस्थाको रणनीति हुनुपर्छ भन्ने मान्यता रहेको छ। तसर्थ, दलित महिला आन्दोलनलाई मार्गनिर्देशनसहित सही बाटोमा ल्याउन संस्थाका गतिविधिहरूको योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि रणनीतिक योजना (२०२३-२०२७) लाई प्रमुख दस्तावेजको रूपमा तर्जुमा गरिएको छ। यसका अतिरिक्त, आफ्नो संलग्नता, सिकाई र चुनौतिहरूको आधारमा, दलित महिला सञ्जालले दलित महिलाहरूले भोगेका जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसाका धेरै उदीयमान समस्याहरूको सामना गर्दै आएको छ, जुन अधिल्लो कार्यक्रम र गतिविधिहरूमा पर्याप्त मात्रामा समावेश हुन सकेका थिएनन्।

४. रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन प्रक्रिया

मार्च २०२३ मा कार्य समितिले गरेको निर्णयसँगै रणनीतिक योजना प्रक्रिया सुरु गरिएको थियो। सदस्य र कर्मचारीहरूसँग विभिन्न चरणमा परामर्श भएको थियो। कार्यसमितिका सदस्यहरूसँगको केही परामर्श बैठकमा दलित महिलाका मुद्दाहरू, रणनीतिक प्राथमिकता र उद्देश्यहरूबारे छलफल गरिएको थियो। मस्यौदा रणनीतिक योजनामा बोर्ड र कर्मचारीहरू बीच छलफल गरिएको थियो। योजनाको अन्तिम संस्करणमा सदस्य र कर्मचारीहरूको प्रतिक्रियालाई समावेश गराइयो। यो पाँच वर्षे रणनीतिक योजना तयार गर्न टेवाले आर्थिक सहयोग प्रदान गरेको थियो। रणनीतिक योजना संस्थाको कार्य समितिको स्वीकृति पछि कार्यान्वयनमा आउनेछ। व्यवस्थापन समितिले प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आफ्ना सदस्य र कर्मचारीहरूसँग रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्दछ। सवाल, समस्या र सरोकारहरूलाई स्पष्ट पार्न संस्थाका सदस्यहरू र कर्मचारीहरूका लागि अभिमुखीकरण सत्रहरूको आयोजना गरिनेछ। यदि संस्थाको नीति-निर्माण गर्ने निकायले परिवर्तनको आवश्यकता महसुस गरेको खण्डमा यो रणनीतिक योजनालाई परिवेश अनुसार समीक्षा र परिमार्जन गर्न सकिनेछ।

५. कार्यक्रमका मुख्य क्षेत्रहरू

दलित महिला कार्यकर्ता, महिला नेताहरू, दलित महिला समूहका सदस्यहरू, स्थानीय सरकार र अन्य सरोकारवालाहरूसँगको व्यापक परामर्शका साथै बृहत् संस्थागत विकास प्रक्रियालाई अघि बढाउन दलित महिला सञ्जालले पाँच वर्ष २०२३ देखि २०२७ सम्म कार्यक्रमका मुख्य पाँचवटा क्षेत्रमा केन्द्रित हुने निर्णय गरेको छ। संस्थाको सबल पक्ष र क्षमताको आधारमा दलित महिलाको जीवनमा प्रभावलाई अधिकतम बनाउन र सार्थक परिवर्तन ल्याउन कार्यक्रम लागू गरिनेछ। छनोट गरिएको कार्यक्रमका मुख्य क्षेत्रहरू यस प्रकार छन्।

१. महिला अधिकारको लागि सचेतना र पैरवी

२. आर्थिक सशक्तिकरण

३. शिक्षा र स्वास्थ्य

४. आपतकालीन अवस्थामा तत्काल राहत र आवास सहायता

५. संस्थागत विकास

५.१.रणनीतिक उद्देश्यहरू :

संस्थाको मुख्य उद्देश्य दलित महिलाको मानवअधिकार, विकास र न्यायमा पहुँचको लागि जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसाका मुद्दाहरूलाई उठाउन र सम्बोधन गर्न अधिकार धारक र कर्तव्य वाहकहरूसँग निरन्तर पैरवी, सूचना आदानप्रदान र संलग्नता मार्फत स्थानीय कार्यहरू प्रारम्भ गर्नु हो । दलित महिलाहरूको संलग्नता र प्रतिबद्धताले स्थानीय तहमा उनीहरूको अधिकारको लागि लड्न एकता र साभा मञ्च प्रदान गरिनेछ ।

२०२३-२०२७ को पाँच वर्षे रणनीतिमा केन्द्रित कार्यक्रमका पाँचवटा मुख्य क्षेत्रहरूमा दलित महिलाहरूको मानव अधिकार, न्याय र विकासका अवसरहरूलाई सुदृढ पार्ने दिशामा काम गर्ने संस्थाको दीर्घकालीन महत्वाकांक्षा पनि हो । यस अनुरूप देहायका पाँचवटा रणनीतिक उद्देश्यहरू हासिल गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

रणनीतिक उद्देश्य १ (SO1): दलित महिलाहरूले जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध आफ्नो चेतना स्तर वृद्धि र पैरवी गर्न सक्षम भएका हुने छन् ।

रणनीतिक उद्देश्य २ (SO2): दलित र सीमान्तकृत समूहका महिला र युवाहरूलाई आर्थिक अवसर र स्वरोजगारी सिर्जना गर्न उद्यम र व्यापार गतिविधिहरूमा संलग्न गराइएको हुनेछ ।

रणनीतिक उद्देश्य ३ (SO3): बालबालिकाका लागि समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भएको र दलित तथा सीमान्तकृत समूहका महिला तथा किशोरीहरूको प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी चेतना बढेको हुनेछ ।

रणनीतिक उद्देश्य ४ (SO4): विपद्बाट प्रभावित महिला र अन्य व्यक्तिहरूलाई तत्काल आपतकालीन राहत र जोखिममा परेका घरपरिवारहरूलाई आवास सहायता प्रदान गरिएको हुनेछ ।

रणनीतिक उद्देश्य ५ (SO5): कार्यक्रम र संस्थागत गतिविधिहरू संस्थागत विकासको प्रक्रिया मार्फत सहज र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ ।

५.२. २०२७ सम्ममा कार्यक्रमको लक्ष्य र नतिजाहरू

५.२.१.महिला अधिकारका लागि सचेतना र पैरवी :

- स्थानीय तहमा निर्वाचित महिला, दलित महिला कार्यकर्ता, महिला मानवअधिकार रक्षक र महिला समूहका नेताहरू दलित महिलामाथि हुने जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसालाई रोक्न कानुनी सशक्तिकरण र कानुनी उपचारतर्फ उन्मुख
- दलित महिलाहरूको अधिकार, न्याय र विकासका अवसरहरू दावी गर्न दलित महिला नेताहरू र महिला कार्यकर्ताहरूको पैरवी र नेतृत्व क्षमता विकास
- निर्वाचित दलित महिला, महिला मानवअधिकार रक्षक र दलित महिला कार्यकर्ताहरू कानुनी रूपमा अधिकार र निष्पक्ष न्यायको दावी गर्न सक्षम

- जातीय भेदभाव र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध लड्न दलित र गैरदलित, महिला र पुरुष बीचको सहकार्य प्रवर्द्धन
- दलित महिला विरुद्ध हुने जातीय विभेद र लैङ्गिक हिंसा अन्त्यका लागि कानून र नीति कार्यान्वयन गर्न स्थानीय न्यायिक समिति, निर्वाचित प्रतिनिधि र बुद्धिजीवीसँग सुदृढ समन्वय र सम्बन्ध सहितको संवाद र अन्तरक्रिया
- दलित महिलाको अधिकार र सामाजिक न्यायका लागि स्थानीय तहमा सतर्कता तथा निगरानी समिति गठन गरी परिचालन
- दलित महिलाको सार्थक र सम्मानजनक सहभागिताले स्थानीय संरचना र संयन्त्रमा नेतृत्वको पदसहित उनीहरूको समान अधिकार र अवसरहरू सुनिश्चित
- लैङ्गिक समानता सम्बन्धी दिगो विकास लक्ष्य ५ को उपलब्धिको लागि दलित महिलाहरू मूलधारको स्थानीय र राष्ट्रिय नेटवर्कहरूसँग सक्रिय रूपमा संलग्न
- नारीवादी आन्दोलनमा पुरुष र युवाहरूलाई मुख्य नेताका रूपमा संलग्न गराउनको लागि संस्थाको सबै कामलाई मुलप्रवाहमा ल्याइने ।

५.२.२. आर्थिक सशक्तिकरण :

- उद्यम विकास र व्यवसायका लागि ज्ञान, सीप र लगानीको माध्यमबाट दलितका परम्परागत पेशालाई आधुनिकीकरण
- जुत्ता बनाउने, कपडा सिलाई, ढाका बुनाई, स्यानिटाइजर, ट्वाइलेट क्लिनर, फिनाईल, तरल साबुन बनाउने र अन्य सम्भावित उद्यम र व्यवसाय सम्बन्धी व्यावसायिक र उद्यमशीलता तालिम मार्फत स्वरोजगार सिर्जना गर्न दलित र सीमान्तकृत महिलाहरूको उद्यमशीलता विकास
- दलित र सीमान्तकृत महिलाहरूलाई उद्यम र व्यवसाय विकासका लागि समूह र सहकारीमा आवद्ध
- जुत्ता, कपडा र अन्य उद्यम उत्पादनहरू बिक्री गर्न बजार केन्द्र स्थापना
- स्वरोजगारको अवसर सृजना गर्न महिला तथा युवाहरूलाई मार्केटिङ र फाइनेन्समा उन्मुख
- दलित तथा सीमान्तकृत महिलाहरूको उद्यम र व्यवसायलाई सहयोग गर्न स्थानीय सरकार, वित्तीय र व्यापारिक संस्थाहरूसँग समन्वय र सम्बन्ध स्थापना

५.२.३. शिक्षा र स्वास्थ्य :

- दलित र सीमान्तकृत समूहका विद्यालय जाने बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षा जारी राख्न शैक्षिक सामग्री (पुस्तक, नोटबुक, कलम, स्कुल भोला, जुत्ता, पोशाक) सहयोग
- एसइइ परीक्षामा सहभागी विद्यार्थीहरूलाई थप अध्ययन गर्न र आफ्नो भविष्यको करियर विकास गर्न तीन महिनाको ब्रिज कोर्स
- दलित र सीमान्तकृत बालबालिकाका लागि ट्यूसन कक्षा सञ्चालन
- दलित बालबालिकाको छात्रवृत्तिका साथ समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न दलित बालबालिकामैत्री नीति तथा कार्यक्रमको पैरवी गर्न स्थानीय सरकारसँग समन्वय र सम्बन्ध कायम

- दलित महिला र बालिकाहरूको लागि स्वास्थ्य र सरसफाइ सम्बन्धी सचेतनामूलक गतिविधिहरू सञ्चालन
- दलित र सीमान्तकृत समूहका महिला र किशोरीहरूलाई पुनः प्रयोगमा ल्याइने सेनेटरी प्याड निर्माण र प्रजनन स्वास्थ्य तालिम प्रदान

५.२.४. आपतकालीन अवस्थामा तत्काल राहत र आवास सहायता :

- विपदमा मनोसामाजिक समस्याबाट प्रभावित दलित र सीमान्तकृत महिलाहरूका लागि मनोसामाजिक परामर्श तालिम र अभिमुखीकरण
- महामारी रोग र विपदको सन्दर्भमा स्वास्थ्य सुरक्षा र हुन सक्ने जोखिम न्यूनीकरणका लागि दलित र अन्य सीमान्तकृत समूहका महिलाहरूलाई स्वास्थ्य सामग्री (मास्क, सेनिटाइजर, साबुन, सेनेटरी प्याड, पल्स अक्सिमिटर, आदि) वितरण
- कम आय भएका अति जोखिममा रहेका व्यक्तिहरू (दैनिक ज्याला मजदुरी गर्ने), गर्भवती महिला, सुत्केरी आमाहरू, पुरानो रोगबाट ग्रसित र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई प्रकोपको समयमा खाद्य वस्तुहरू (चामल, दाल/सिमी, खाना पकाउने तेल, नुन, चिनी आदि) वितरण
- विपद्को आर्थिक संकटमा दलित महिलाहरूलाई आफ्नो पेशालाई उच्चम र व्यवसायको रूपमा प्रवर्द्धन गर्न टेलरिड र जुत्ता बनाउने मेसिनहरू वितरण
- जोखिममा परेका दलित परिवारको आवास सहयोगको लागि सरकार र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सम्बन्ध स्थापना
- जनताको जीवनमा विपद्को नकारात्मक प्रभावलाई कम गर्न सामुदायिक चेतना बृद्धि
- स्थानीय सरकारको तहमा विपद व्यवस्थापनको तयारी र प्रतिक्रियाको लागि सामुदायिक संरचना र शासन सुदृढीकरण

५.२.५. संस्थागत विकास :

- कार्यक्रम र परियोजना कार्यान्वयनका लागि कार्यक्रमगत र वित्तीय पक्षबाट संस्थागत नीति तथा कार्यविधि तर्जुमा र कार्यान्वयन
- संस्थाका सदस्यहरू, कर्मचारी र स्वयंसेवकहरूलाई रणनीति, नीतिहरू, दिशानिर्देशहरू, योजना, व्यवस्थापन, र कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण र मार्गनिर्देश
- सदस्य, कर्मचारी र स्वयंसेवकहरूको क्षमता विकास
- महिलावादी आन्दोलनमा दलित महिलाको सक्रियता र स्वयंसेवालाई संस्थागत दीर्घकालीन रूपमा सञ्चालन गर्न प्रवर्द्धन

६. दृष्टिकोण :

संस्थाको दृष्टिकोणले अन्ततः निम्नानुसार सरकार र नागरिक समाजका अभियन्ताहरूसँगको सहकार्यमा स्थानीय तहमा परिवर्तन ल्याउने लक्ष्य राखेको छ :

मानव अधिकारमा आधारित दृष्टिकोण : हाम्रो काम गर्ने दृष्टिकोण मानव अधिकारमा आधारित छ । यसले माथि उल्लिखित परिदृश्य, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य, र मानक हरू पालना गर्दछ । संस्थाको मुख्य लक्ष्य नेपालमा

दलित महिलाहरूको लागि मानव अधिकार र न्यायमा पहुँचलाई सुदृढ पार्नु हो । मानवअधिकारमा आधारित दृष्टिकोण दलित महिलाहरूका लागि कुनै भेदभाव र हिंसाविना सबै मानव अधिकारहरूको विश्वव्यापीता, अविभाज्यता, अन्तरनिर्भरता र अन्तरसम्बन्धमा आधारित हुनेछ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग पङ्क्तिबद्धता : २०२३ - २०२७ को पाँच वर्षे रणनीतिक योजना दिगो विकास लक्ष्यहरू- २०२३ एजेन्डालाई स्थानीयकरण गर्ने दृष्टिकोणसँग दृढतापूर्वक सम्बद्ध हुनेछ ।

नागरिक-केन्द्रित दृष्टिकोण : संस्थाको कार्यशैली नागरिक-केन्द्रित (नागरिकदेखि नागरिक सम्म) दृष्टिकोणमा आधारित हुनेछ । हामी दलित र सीमान्तकृत समूहका महिलाहरूको जीवनमा परिवर्तन ल्याउन मानव अधिकार, न्यायमा पहुँच, आर्थिक सशक्तिकरण, शिक्षा र स्वास्थ्य, आपतकालीन अवस्था, आवास सहयोग, र संगठन विकासमा सामुदायिक चेतना अभिवृद्धि र पैरवी गर्ने गतिविधिहरूसँग काम गर्छौं । विगतका अनुभवहरूले देखाएको छ कि दलित र प्रायः सीमान्तकृत समूहका महिलाहरूको सक्रिय सहभागितामा उनीहरूको समस्या, आवश्यकता र चासोलाई सम्बोधन गर्न यो प्रभावकारी माध्यम हो ।

सामाजिक उत्तरदायित्वको दृष्टिकोण : संस्थाले दलित महिलाहरूको आवाज सुन्न र उनीहरूको अधिकार दाबी गर्नको लागि मानव अधिकारका दायित्वहरू पूरा गर्न सरकार र अन्य कर्तव्य वाहकहरूको सामाजिक उत्तरदायित्वको माग गर्न योगदान गर्नेछ । संस्थाले अधिकार धारक र कर्तव्य वाहकहरूलाई मानवअधिकार र महिला तथा बालिकाहरूको न्यायप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन सामाजिक उत्तरदायित्वको दृष्टिकोणबाट रणनीतिक उद्देश्यहरूको व्यवस्थित रूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

७. क्रस-कटिङ प्राथमिकताहरू

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण, युवा सहभागिता, प्रमाण, वातावरण र जलवायु परिवर्तन, द्वन्द्व रूपान्तरणलाई मुलप्रवाहमा ल्याउने संस्थाका क्रस कटिङ प्राथमिकताहरू हुनेछन् । संस्थाले आफ्ना कार्यक्रमहरू र परियोजनाहरूमा यी प्राथमिकताहरूलाई उचित रूपमा एकीकृत गर्दछ । संस्थाले उत्कृष्ट अभ्यासहरू अपनाउनेछ, र परियोजना चक्रमा क्रस-कटिङ प्राथमिकताहरूलाई असल अभ्यासका रूपमा अंगिकरण गर्न उपकरण र विधिहरू विकास गर्नेछ ।

८. मानव संशाधन

मानव संशाधनमा सबै बोर्डका सदस्यहरू, सामान्य सदस्यहरू, कर्मचारीहरू, स्वयंसेवकहरू, कार्य समितिहरू, र आवश्यक पर्दा कार्यालयहरू समावेश गरिनेछ । बोर्ड सदस्य र कर्मचारीहरूको व्यक्तिगत कार्यसम्पादनलाई रणनीतिक योजनाको रणनीतिक उद्देश्यहरूसँग जोडिनेछ । वर्षको सुरुमा, कर्मचारीहरूले रणनीतिक योजनाको रणनीतिक उद्देश्यहरू अनुरूप आफ्नो कार्यसम्पादन लक्ष्यहरू तोक्न आवश्यक छ र अर्धवार्षिक वा वार्षिक कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्दा सम्बन्धित कर्मचारी सदस्यले नतिजा/प्रगतिको बारेमा अद्यावधिक गर्नुपर्दछ । कार्यसम्पादन लक्ष्यहरू रणनीतिक उद्देश्यहरूसँग सम्बन्धित हुनेछन् । नतिजामा सुधारका लागि टिप्पणी र सुझाव दिन सम्बन्धित व्यवस्थापक जिम्मेवार हुनेछन् ।

९. वित्तीय स्रोत

यस रणनीतिक योजनाका उद्देश्यहरू पूरा गर्न कोषहरू महत्वपूर्ण हुन्छन् । यस रणनीतिक योजनामा तोकिएका नतिजाहरू प्राप्त गर्न संस्थाले कोष अभिवृद्धि रणनीति विकास गर्नेछ । विकास साभेदार र

दाताहरूको अतिरिक्त; कोष सङ्कलन र स्रोत परिचालन रणनीतिले संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूबाट कोष प्राप्त गर्ने, संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व, वा निजी क्षेत्रबाट अन्य कोष, व्यक्तिगत योगदानहरू, सहकारी र प्रायोजनहरूसँगको सहकार्यको सम्भावनाहरूलाई खोज्नेछ ।

१०. योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन

संस्थाले वार्षिक कार्य योजना मार्फत आफ्नो रणनीतिक योजनालाई कार्यान्वयन गर्दछ । वार्षिक समीक्षा र सिकेका पाठका आधारमा आगामी वर्षको कार्ययोजना बनाइनेछ । संस्थाले आफ्नो अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई परिणाममा आधारित बनाउनेछ । नतिजा ढाँचालाई गतिशील उपकरणको रूपमा विकसित गरिनेछ, र यसको वार्षिक लक्ष्यहरू वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ । नतिजा ढाँचासंग पडिक्तबद्ध एक विस्तृत : अनुगमन तथा मुल्यांकन योजना बनाईनेछ । प्रत्येक मुख्य परिणाम सूचकहरूको गुणस्तर आधाररेखा सुरुमा तयार गरी यसलाई अद्यावधिक गरिनेछ ।

कार्यक्रम संयोजकले अनुगमन तथा मुल्यांकनका गतिविधिहरूको निरीक्षण र समन्वय गर्नेछ । प्रत्येक त्रैमासिकमा कार्य समितिले रणनीतिक योजनाको आन्तरिक समीक्षा गर्नेछ । अनुगमन तथा मुल्यांकन फोकल व्यक्तिलाई तथ्यांक व्यवस्थापन र कागजात सहित अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको लागि जिम्मेवार बनाईनेछ । योजनालाई जीवित कागजातको रूपमा लिइनेछ र यसमा आवश्यक अद्यावधिकहरू प्रत्येक छ महिनामा गरिनेछ ।

अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीले कार्यक्रम जवाफदेहिता र सामुदायिक जवाफदेहितालाई एकीकृत गर्दछ । प्रतिक्रिया संयन्त्रलाई सुधार गरी सुधारात्मक उपायहरू र कार्यक्रम निर्णयहरूको लागि प्रयोग गरिनेछ । सिकेका पाठ र असल अभ्यासहरूको दस्तावेजीकरण पनि अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रक्रियाको प्राथमिकता हुनेछ । रणनीतिक योजनाको तेस्रो वर्षको अन्तिम त्रैमासिकमा मध्यकालीन मूल्याङ्कन गरिनेछ । २०२७ को अन्त्यमा एक स्वतन्त्र मूल्याङ्कनकर्ताद्वारा अन्तिम मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

११. जोखिम र न्यूनीकरणका उपायहरू

राजनीतिक अस्थिरता, अप्रत्याशित विपद्को प्रभाव, परियोजना कार्यालयहरूको प्राविधिक क्षमता अवरोध, विविध हस्तक्षेपका लागि कोषको अन्तर, र नागरिक समाजको स्थान कम गर्न सम्भावित प्रादेशिक र स्थानीय कानूनहरू रणनीतिक योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सम्भावित जोखिमहरू हुन् ।

कार्य समिति र वरिष्ठ व्यवस्थापन टिमले जोखिम व्यवस्थापनको लागि सामूहिक रूपमा अभिभावकत्व र जिम्मेवार प्रदान गर्नेछ । संस्थाले आन्तरिक र बाह्य जोखिमहरूको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरेर र सोही अनुसार न्यूनीकरण रणनीतिहरू तयार गरी जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीको विकास र संस्थागत गर्ने छ । संस्थागत स्तरमा कम्तिमा वार्षिक रूपमा जोखिम दर्ता अभ्यास गरिनेछ साथै परियोजना चक्र व्यवस्थापनमा जोखिम व्यवस्थापनलाई पनि प्राथमिकता दिइनेछ ।

अनुच्छेद १ : परिभाषाहरू

यस रणनीति दस्तावेजमा प्रयोग गरिएको “जातीय भेदभाव र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा” शब्दको अर्थले जातीय, काम, वंशको आधारमा र लिङ्गको आधारमा गरिने भेदभाव र हिंसालाई जनाउँछ। “दलित महिला” शब्दले जातीय व्यवस्थामा तथाकथित “अछूत” भनिने समुदायका सदस्यहरूलाई जनाउँछ। “जातीय र लैङ्गिक भेदभाव” शब्दले काम, वंश, जातीय र लैङ्गिक अभिमुखीकरणका आधारमा समान प्रकारका भेदभावबाट पीडित दलित र अन्य सीमान्तकृत समूहका महिलाहरूलाई समेट्छ।

जातीय भेदभाव र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसाले दलित महिलाको नागरिक, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको व्यापक उल्लङ्घन गर्दै आएको छ। दलित महिलाहरू विशेष गरी हिंसा, आर्थिक शोषण र यौन दुर्व्यवहार लगायतका गम्भीर अधिकार उल्लङ्घनको जोखिममा छन् जसका कारण उनीहरू जातीय भेदभाव र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसाका जटिल प्रभावमा परेका छन्। प्रणालीको तल्लो भागमा रहेकाहरू सबैभन्दा फोहोर र खतरनाक कामहरू गर्न बाध्य छन् र आधुनिक दासत्वमा रहन पनि बाध्य भएका छन्। राज्य र गैरराज्य पक्षबाट हुने बहिष्करणका कारण दलित महिलाहरूले आफ्नो राजनीतिक सहभागिता र विकासका अवसरहरूका लागि अधिकार, स्रोत र सेवाहरूमा पनि पहुँच सीमित मात्रामा पाएका छन्।

अनुच्छेद २ : संस्थागत रूपरेखा

साधारण सभा :

- निर्वाचनबाट कार्य समितिको नेतृत्व चयन
- रणनीतिक दिशा र कार्यक्रम योजना तर्जुमाका लागि मार्गदर्शन
- नीति, योजना, कार्यक्रम, र वैधानिक जिम्मेवारी
- कार्यसम्पादन समीक्षा र दिशानिर्देश

कार्य समिति :

- नीति, योजना र कार्यक्रमहरूको उचित कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने
- आवश्यकता अनुसार नीति, योजना र कार्यक्रम संशोधन गर्ने
- रणनीतिक प्राथमिकता र योजनाको समग्र कार्यान्वयनको निरीक्षण
- दलित र अन्य सीमान्तकृत महिलाहरूको स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरका मुद्दाहरूसँग संलग्नता
- आवश्यक परेको बेला व्यवस्थापन समितिमा अधिकारीहरूको प्रत्यायोजन
- कोष अभिवृद्धि, नेतृत्व र संस्थागत विकास

अध्यक्ष :

- कार्य समिति र व्यवस्थापन समितिलाई रणनीतिक मार्गदर्शन
- नीति र कार्यक्रम योजनामा संलग्नता
- राष्ट्रिय सरोकारवाला र अन्तर्राष्ट्रिय दाताहरूसँग समन्वय
- कार्यक्रम कार्यान्वयन र संस्थागत कार्यसम्पादनको अनुगमन

सचिव/कार्यक्रम संयोजक :

- कार्यक्रम र परियोजना कार्यान्वयनको लागि कोष अभिवृद्धि र रणनीतिक मार्गदर्शन
- रणनीतिक योजनाको उचित कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने
- कार्यक्रम र परियोजना विकास गर्न नेतृत्व प्रदान गर्ने
- सम्भावित श्रोत व्यवस्थापनका लागि सरकार, दाता र विकास साझेदारहरूसँग समन्वय र सम्बन्ध विस्तार
- कार्यक्रम सुदृढीकरण र संस्थागत विकास
- कर्मचारी, स्वयंसेवक र संयन्त्रहरूको अनुगमन र सुपरिवेक्षण